

GOVOR SREDNJEGA LIPOVCA U SVOJIM LEKSIČKIM SPECIFIČNOSTIMA^[1]

Filip Galović
Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb
filip.galovic@unicath.hr

SAŽETAK

Mjesto se Srednji Lipovac nalazi u Općini Nova Kapela u Brodsko-posavskoj županiji. Riječ je o govoru koji se pridružuje slavonskomu dijalektu, njegovu posavskomu poddijalektu. Sve do novijega vremena ovaj govor nije bio zasebnim predmetom dijalektoloških opisa premda su o njemu bile poznate osnovne činjenice. Godine 2020. objelodanjena je Galovićeva studija *Govor Srednjega Lipovca (pored Nove Kapele)* u kojoj se detaljnije analiziraju fonološke i morfološke značajke toga govora, a podastire se i više ogleđa govora. U ovome se članku na temelju novijih terenskih istraživanja prezentiraju pojedine specifičnosti na leksičkoj razini.

Ključne riječi: govor Srednjega Lipovca, leksik, posavski poddijalekt, slavonski dijalekt, štokavsko narječje

[1] Rad je napisan u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (LinGeH) (voditeljica: prof. dr. sc. Dunja Brozović Rončević), koji pri Sveučilištu u Zadru financira Hrvatska zaklada za znanost pod brojem HRZZ 3688.

UVOD

Srednji je Lipovac naselje u Općini Nova Kapela u Brodsko-posavskoj županiji, a nalazi se na cesti između Nove Kapele i Požege. Prema podacima Državnoga zavoda za statistiku u mjestu je 2011. godine živjelo 302 stanovnika, koji su pretežito okrenuti poljoprivredi i uzgoju domaćih životinja. Žitelji su podosta posvećeni i kulturnim manifestacijama u kojima njeguju tradiciju, kulturu i narodni govor.

Premda su o ovome govoru bile poznate osnovne činjenice, on sve do novijega vremena nije bio samostalno opisan. Filip Galović objavio je 2020. članak *Govor Srednjega Lipovca (pored Nove Kapele)* u kojemu detaljnije bilježi jezične posebnosti lipovačkoga govora na fonološkoj i morfološkoj ravni, čemu pridodaje i više oglada govora. I prije spomenutoga članka bilo je poznato da je riječ o govoru koji se pripaja slavonskomu dijalektu, njegovu posavskomu poddijalektu. U dijalektološkoj se literaturi spominje na više mjesta, primjerice u studiji Stjepana Ivšića *Današnji posavski govor* gdje je govor uvršten u ikavske govore (1913: 162) te je pridružen 5. akcenatskoj grupi gdje se govori *vodě, sačūvām, ostō, nosīli, otac, kázali, rŭkōm, kazīvō* (1913: 147). Ikavskomu ga arealu kasnije pridružuje i Sekereš (1989: 138).

U ovome se radu na temelju novijih terenskih istraživanja^[2] prezentiraju specifičnosti lipovačkoga govora na leksičkoj razini.

[2] Nekoliko sam dana u veljači 2020. godine istraživao govor Srednjega Lipovca. Imao sam veći broj konzultanata starijega i srednjega naraštaja, a najviše sam vremena proveo s njih petero. Znatnim sam se dijelom bio posvetio nevezanim razgovorima, a na koncu sam usmjerenim pitanjima dopunjavao prikupljenu građu. Spominjem i to da su u to vrijeme dvije moje studentice L. D. i T. J. radile terenski rad upravo u Srednjemu Lipovcu te sam i taj materijal proučio i zvučne zapise preslušao, a njihova se građa uvelike podudara s mojom. Govoru sam se Srednjega Lipovca ponovno vratio u ljetnim mjesecima 2022., ovoga puta u okviru projekta *Lingvistička geografija Hrvatske u europskome okružju* (LinGeH) (voditeljica: prof. dr. sc. Dunja Brozović Rončević), pa prikupih još mnogo materijala kod većine istih govornika, ali i od nekih drugih izvornih govornika koje susretoh po naselju.

Karta 1. Geografski položaj Srednjega Lipovca

1. TEMELJNE FONOLOŠKE I MORFOLOŠKE ZNAČAJKE LIPOVAČKOGA GOVORA^[3]

1.1. Vokalski sustav lipovačkoga govora ima pet vokala u dugim i kratkim slogovima: *ī, ē, ā, ō, ū* te *i, e, a, o, u*. U funkciji se silabema javlja i *r*, koji može biti dug i kratak.

1.2. Jat se redovito reflektira kao *i*: *cidīlo, dītē, dvīsto, gōrit, izgorīla, līto, līvak, mīra, mīsto, pobīlio, razumīla, sīčemo, sīme, sīno, snīg, svīt, tīsan, tīsto, vīrovala, vītar, zamīsīt*. Rijetke izuzetke predstavlja poneki ekavizam poput *čoveklčòek, ozlédit, tèrat* ili *kòren*.^[4] Govori se i *nēki, nēko, nēkome, nēkaki, nēkakoga*, dakle s vokalom *e* u prefiksu *ně-*, koji dolazi i u prefiksu *prě-*: *pregrīze* 3sg. praes., *prelòmimo, prerīzat, presādīt, prevrnūla*.

1.3. Vokal je *a* kontinuita negdanjega *šwa*: *dān, dàska, dōbar, kòlac, lāž, lāgat, màgla, šāv* (govori se i *sāsīv*), *tīsan, ùzak, vòsak*.

1.4. Vokal je *u* očekivano nastupio kao odraz stare sonantne likvide *l* (*l*) i stražnjega nazala *ɸ*: *jābuka, pūčka (škōla), sùza, vūk, vūna, žūč; bűdem, gűska, kupīna, òbruč, tūp, zubāča* ('vrsta oruđa'), *dāsku* Asg.

[3] Detaljnije sam značajke predstavio u članku *Govor Srednjega Lipovca (pored Nove Kapele)*, što navedoh gore. Ovdje se donose svojstvenosti lipovačkoga govora držeći se toga članka, ali s nizom novih primjera dobivenih za najnovijega istraživanja.

[4] U *kòren* ne mora biti riječ o odrazu *jata* jer je moguće da je *e* kontinuita staroga *e*. Pored *kòren* kaže se i *žīla*.

1.5. Nazal je prednjega reda ϵ supstituiran vokalom e : *ìme, jètrva, jèzik, klécat, mèso, počèt, telètina, vèzàla* pr. r. f. sg., *žètva*.

1.6. Sreće se poznati leksem *vrèbàc* s izmjenom stare korijenske sekvencije *ra* u *re*.

1.7. Slijed je *və(-)* rezultirao vokalom *u*: *u Kapèlu, u škòli, udòvac, ùnuk, unùtra, ùtòrak, ùvik*. U usamljenome je primjeru *vâš* uočen razvoj *va*.

1.8. Konsonantski sustav lipovačkoga govora ima: osam sonanata – *v, m, l, r, n, j, Ĺ, ñ* te šesnaest opstruenata – *p, b, f, t, d, c, z, s, ć, ź, č, ž, š, ž, k, g*.

1.9. Fonem ζ ima svoje mjesto: *žèp, žìgìrica/žìgìrica, svjedòžba, šešìržija*.

1.10. Fonem se x gubi bez ikakvoga supstituta: *èklat, grà, grī, izdànut, kùvaju* 3pl. praes., *làče, ládan, ladovìna, màune, naránili, ñòv, òra, rastòvina, rìn* ('hren'), *sìroma, smī, strâ*, ili biva supstituiran fonemom *v*: *bùva, glùvâ* pr. Nsg. neod. f., *krùva* Gsg., *pod strâvom, púvat, skùvala, sùv, ùvo*, ili fonemom *j*: *díjat, grijòta, nàjero* ('nakrivljeno, nahero'), *plèj, snajòm* Isg., *strìja*. Izuzetci su ograničeni na pojedinačne očekivane slučajeve poput *tèpix*.

1.11. Fonem je f u potpunosti stabilan te najčešće dolazi u riječima stranoga postanja: *fàsovat* ('dobiti batine'), *fèrtun* ('pregača'), *fìranga* ('zavjesa'), *flàša, jèftino, kadífa* ('1. vrsta cvijeća; 2. baršun, samt'), *kèfu* Asg., *kùfer, mìšafli* ('lopatica za smeće'), *oficìr, šèf, šèfla* ('zaimača'), *šofèr, štòf* ('vrsta deblje tkanine'), *šùferica* ('krpa koja se stavlja na noge (mjesto čarapa)'). Fonem f dolazi i na mjestu skupa *pv* u nalazu *ùfām se*, a u više nalaza i na mjestu skupa *xv* u *pofālìo* pr. r. m. sg., *fālà ti*. Glagol se 'uhvatiti' ili govori *s f*: *ufätit, ufätìla, fàta* 3sg. praes., ili se prvi član konsonantskoga skupa likvidira: *uvätit* inf., *uvätit* pr. t. Nsg. nedor. m., *uvätìla*.

1.12. Ishodišni t i sekundarni skup *təj* dali su $ć$: *kùća, lišćem* I., *nèćak, nôć*.

1.13. Ishodišnojezični d i sekundarni skup *dəj* rezultirali su fonemom $ž$: *mèža, mìlosrže, mlàži, prèža, ròžāk, slàži, sùže, tùži*. Dobro je navesti očekivani primjer *gòsvoja* s razvojem j .

1.14. Sustavan je skup $šč$ (< *stj = *skj): *gùščera* Gpl., *krščéne, ògñišće, otpùšća* 3sg. praes., *prášćaš* 2sg. praes., *premiščamo, šćucala* pr. r. f. sg., *ščucavica, uščípìo* pr. r. m. sg., *víšćica*.

1.15. Stari su skupovi *zđj = *zgj i njihove sekundarne varijante dali žž: grōžže, gvōžže.

1.16. Skup *cr* nastupa na mjestu polaznoga *čr*, kao i slijeda *črē*: *crívo*, *cřn*, *cřv*, *cřvica* ('crvotočina').

1.17. U prezentskoj se i imperativnoj osnovi glagola prefigiranih od glagola 'ići' konsekventno ostvaruje skup *jd*: *dōjdeš*, *dōjdemo*, *izājdem*, *prōjde*, *sājde*, *izājđi*, a u infinitivnoj skup *jt*: *dōjt*, *izājt*, *nājt*, *sājt*.

1.18. Odras je zamjeničke osnove *vās*- nakon redukcije poluglasa redovito *sv-*: *svļ*, *svē*, *svēga*, *svākome*, *svāko* (*jūtro*). Treba podvući da se u značenju 'sav' govori *svāj*.

1.19. U riječi preuzetih iz drugih jezika zastupljeni su konsonantski skupovi *št*, *šk*, *šp*: *frūštuk/frūštuk* ('doručak'), *rēšt* ('zatvor, tamnica'), *štrikat*; *naškōdit*, *škärt* ('neupotrebljiva roba koja se odbacuje'); *špēnadli* ('pribadača'), *šporet*, *špárat*. Skup se *št* mogao razviti u primljenih riječi, a mogao je nastati i od staroga skupa *čt*: *pōšten*, *poštívamo*.

1.20. Na dočetu se finalnoga sloga osnova imenica, pridjeva i priloga *l* čuva: *kotāl*, *pēpel*, *sōl*, *vōl* (ali *pōsō*); *kīsel*, *tōpal*, *trūl*, *vēsēl*; (*na*) *pōl*, *pōl nōči*, *ōzdōl* ('odozdo'), kao i u unutrašnjemu slogu: *dōlñi*, *kólca* Gsg., *mólba*, *sēlce*, *stēlna*, *svīlcā* Gsg. Na dočetu je finalnoga sloga glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda jednine *l* dao *o*: *bīo*, *kánio*, *lūpio*, *sidīo*, *smīo*, *smočīo*, *vratīo*, *plēo*, koji se često steže s prethodnim vokalom *a*: *īmo*, *lūpō*, *māvō*, *pēko*, *popīsō*, *prōcvo*, *spō*, *zvō*.

1.21. Fonemi se *l* i *n*, najčešće pred *i*, mogu palatalizirati: *dītelīna*, *dosēlīli*, *mōlīmo*, *otēlī se*, *podīlīta* pr. t. Nsg. neod. f., *vōlīš*, *zapālīo*, *zažēlīte*; *promiñio*, *skloñili*, *šñita*, *zamiñile*.

1.22. Zamjena je intervokalnoga spiranta *ž* sonantom *r* u prezentskoj osnovi glagola 'moći' svojstvena lipovačkomu govoru: *mōreš*, *mōre*, *mōremo*. Stariji narod kaže i prilog *mōrda*.

1.23. Zabilježena su ova ispadanja konsonanata u konsonantskim skupovima: *dn* > *n*: *ispāne* 3sg. praes.; *gd* > *d*: *dī*; *kć* > *ć*: *ćī/ćēr*; *kr* > *r*: *rūška*; *kv* > *k*: u zamjenicama tipa *kāki*; *pč* > *č*: *čēla*; *pt* > *t*: *tīca*; *svr* > *sr*: *srāka*, *srbi* 3sg. praes.; *tk* > *k*: *kō*, *nīko*; *tstv* > *stv*: *bogāstvo*.

1.24. Kontaktna se asimilacija fakultativno provodi u *š nōm*, a distantna u *čīžma*. Distantna se asimilacija provodi u *gúvno* i *távno* (ali *sedamnājst*, *sedamnājstog*). Ovamo ide primjer *sā mlom* te *sumlāmo*, *sumlīv*.

1.25. Sibilarizacija često izostaje u dativu i lokativu jednine imenica ženskoga roda na *-a*: *Ameriki, dàski, Gradški, knìgi, Likì, nògi, Pòžegi, rúki*. U nominativu, kao i u dativu, lokativu i instrumentalu množine imenica muškoga roda, glasovi sibilariziraju u nadmoćnome broju riječi: *opānci, orāsi, pāuci, potòci, unūci* (ali *otòki*).

1.26. Govor Srednjega Lipovca ima pet akcenata: ` , ˘ , ˙ , ˚ , ˛ te neakcentiranu duljinu i kraćinu.

1.27. Kratki silazni akcent može stajati u svim pozicijama: *kòleso, čistačica, ponedílak, veĺáca, razbòliš se, rezbarìjom* Isg., *vozòve* Apl., no rjeđe u finalnoj poziciji^[5] jer su češće potvrde tipa *kòsa, sàšit*, osim u slučajevima kada mu prethodi duljina: *kāzàt, na snìgù, nosēcà, okāpàt, sēkà, skūplàt, štāgàl, upālìt, žūpà*, no i u primjerima su takvoga tipa dosta učestalija povlačenja pa su brojnije potvrde poput *lásta, na prúgi, naráste* 3sg. praes., *písma, prišpárat, rúčak, safúna* Gsg., *žúna* uz, dakako, dosta kolebanja tipa *brdāščè/brdāšce*. I u inicijalnome se i medijalnome slogu sreću potvrde tipa *kūpìli, lìnčina, poprìmìla, útòrak*, premda su primjeri povlačenja dosta češći: *prìčaju, ribala, slágali, tańúrima* DLipl., *záručnica*.

1.28. Dugi silazni akcent može stajati u svim pozicijama: *zòbi* Gsg., *devetnājstog, osamnājstoro, klēčimo, naftalìn, pucētā* Gpl., *sumlā* 3sg. praes., *trinājst*, no ima i primjera njegova povlačenja: *četrnājst, do Nòvskē, mòtā* 3sg. praes., *telēcìjē, grédā* Gpl.

1.29. Akut može stajati u svim pozicijama: *kòle* (zb. im.), *prìcam, desētoga, prodāje, zaprēgnemo, završāva, kokoši* Gpl., *metlòm* Isg., *ramenā* Npl., *rodē* 3sg. praes. Premda je stabilan, fakultativno može prijeći u dugi silazni akcent.

1.30. U jednosložnim riječima mogu stajati kratki silazni, dugi silazni i akut: *plūg, zèt, smēt* ('smeće'), *vlāk; ām* ('dio konjske opreme'), *mōj*.

1.31. Uzlazni se akcenti pojavljuju na novim distribucijskim mjestima. Njihova je distribucija ograničena na ultimi i u jednosložnih riječi.

1.32. Dugi se uzlazni akcent ostvaruje pri regresivnome pomicanju siline s ultime ili sa središnjega sloga na predakcenatsku duljinu uz stanovit broj odstupanja (v. gore): *čeljāde, izúvat, otríbit, u dućānu, zímnicu* Asg.

[5] Usp. primjere enklize, npr. *Dicà su krāsna, a òna nìkaka.*; *Ženē bi ùzele svē.*

1.33. Kratki se uzlazni akcent pojavljuje pri regresivnome pomicanju siline najčešće s ultime, a rjeđe sa središnjega sloga na predakcenatsku kračinu (v. gore): *planìna, siròta, stùpić, u žalòsti, život, tòčkovi*.

1.34. Predakcenatske duljine mogu stajati pred kratkim silaznim i pred dugim silaznim akcentom (v. gore), a u manjem broju slučajeva i pred akutom. U govoru je starijega naroda registriran teški slijed duljine i akuta, npr. *trāvē, rùkôm, klēčć*.

1.35. Stare su postakcenatske duljine nerijetko izgubljene ili se pak ostvaruju kao fonetski slabije, što zavisi o raznim okolnostima, ali i od govornika do govornika. Osobito su sklone redukciji nakon dugih akcenata. Potkrepe: *domāci, gòlub, òrem* 1sg. praes., *pītamo, prašìne* Gsg., *stàrost*, ali se mogu čuti i primjeri s očuvanim duljinama: *grānica* Gpl. (s pokratom druge duljine), *kòšimo, lāzānka* ('vrsta kruške'), *nērāst, pòčēla, pred nòsôm*.

1.36. Preskakanje je akcenta dosta frekventno: *ispod mene, kòd mene, nā groblē, nā mekotu, nā vlak, prēd sobom, ù Brod, ù goste, ù nōs, zā nōs* (ali *pred nòsôm*), *zā nōvce*, ali se javljaju i primjeri bez preskakanja: *do jēsēni, na sūncu, na nēbu, pod zīdom, u pòlē, u br̄do, u gr̄lu, u vrāt*.

1.37. Duljenje je pred sonantom zahvatilo nekoliko primjera: *lān, sūnce, zrīl, tkāne, négōv*, ali i izostaje u nizu primjera, npr. *dīm, dlān, jēcām, sān, sīr, stār, dēbel*.

1.38. U instrumentalu se jednine imenica *a*-vrste najčešće čuva razlika po palatalnosti, npr. *govēdom, proščākôm* ('vrsta većega noža'); *lišćem, mūžem*. Imenice *i*-vrste imaju nastavak *-om*, odnosno *-jom*: *koščôm, maščôm, pečôm, ričjôm, solôm*.

1.39. Duge su množine redovite: *cvītovi, gromōvi, grozdōvi, listovi, sīnovi, snopōvi, žúlevi*, a prigodice se može pojaviti kakav primjer kratke množine, npr. *klūci, nóži* (pored *nóževi*).

1.40. U genitivu množine sviju rodova prevladava štokavsko *-a*: *gùšćera, komāraca, krížēva, lònāca, oltārā, pīliša* ('krpelj'), *sinōvā, tršōva, vīnaca; nūdāra, pīsama, rēbāra; būvā, kúca, kūtija, mächāka, rùšaka, svrāka, Šòkīca, šūma, udovīca*, no ovjereno je i *-i*: *misēcī, trāktori, zūbī; brīski, kvòčki, zīpki, zvīzdī*. Nastavak *-u* nastupa u riječi *nōgu*. U imenica se *i*-vrste sreće *-i*: *bolestī, noći*, ali i štokavski *-iju*: *kostīju*.

1.41. U dativu, lokativu i instrumentalu množine sviju rodova prevladava nastavak *-ima*: *jastūcima, kònīma, mājstorima, pīlicīma,*

potòcima, sinovìma, unùcima; břdima, kopìtima, jàtima, krílima, sèlima, vretenìma, odnosno *-ama: kobìlama, kùjama, metlàma, òvcàma, tàčkama* (‘ručna teretna kolica s jednim kotačem’), *ženàma*. Pokatkada se u ovim padežima još mogu čuti arhaični nastavci, npr. *po břdi, po sèli, na vràti, u Drāgovci, sa govèdi*.

1.42. U instrumentalu je jednine lične zamjenice *tī* i povratne zamjenice posvjedočeno *tòbom, sà sobom*, dakle sa starim osnovama *tob-* i *sob-*. U dativu, lokativu i instrumentalu ličnih zamjenice *jā* i *tī* ovjereni su stari dvojinski oblici *nāma, vāma*.

1.43. Važni su oblici pokaznih zamjenica tipa *nāj, vāj*.

1.44. Upitne su i odnosne zamjenice *kò* i *štò/štà*.

1.45. Potvrđene su upitne i odnosne pridjevske zamjenice *kòji, čiji, kàki te koliki*. Prema *kàki* govori se *nèkaki, nìkaki, svākaki* itd.

1.46. U značenju je ‘netko’ registrirano *nìko*, a u značenju je ‘netko’ registrirano *nèko*. Značenje ‘nešto’ pokriva *nèšto/nèšta*, a značenje ‘ništa’ pokriva *nìšta*.

1.47. Komparativi se tvore pomoću sufikasa *-j-* i *-ij-*: *drāžji, mlāžji, težji; bogatiji, oštriji, pametniji, stariji*. Komparativ je pridjeva tvoren sufiksom *-š-* ovjeren u *lípši* i *lākši*.

1.48. Glavni brojevi glase: *jèdan, dvā, trī, četir... dèvet, dèset, jedanājst, dvānājst, trinājst... osamnājst, devetnājst... dvajstjèdan, dvādeset òsam... stò, dvìsto... dèvesto*.

1.49. U brojevnim je pridjevima ovjeren morf *-or-*: *čètvaro, pètoro, šèstoro, dèvetoro*.

1.50. Infinitiv je apokopiran: *kòsit, znàt, žívit, izvùc*.

1.51. Glagoli II. vrste obično imaju sufiks *-nu-*: *izlànut, okrénut, pomàknut, prekìnut; brìnula se, pokrénuli, potonùla, skìnuli*.

1.52. U 3. su licu množine prezenta zastupljeni nastavci *-u, -ju, -e*: *pøjdu, bèru, slāžu, trésu, zriju, kòpaju, plìvaju, pričaju, rástu, šiju, štrikaju, držè, lùbe, nòse*.

1.53. Glagolski se pridjev trpni obično tvori pomoću sufiksa *-t-*: *iskrìvit, sprèmit, krštito, naprāvito, ostāvita, ròdita, sàtrta*.

2. O LEKSIČKIM ZNAČAJKAMA LIPOVAČKOGA GOVORA^[6]

U leksiku su slavonskoga dijalekta osim niza slavenskih riječi evidentirani utjecaji s različitih strana, osobito kad se uzmu u obzir povijesne činjenice na tome prostoru, stoga se nahodi i znatan broj orijentalizama, germanizama, pa i hungarizama.

Riječi su naslijeđene iz praslavenskoga jezika, naravno, veoma frekventne. Tako se govori *govědo*, *gréda*, *gũska*, *jăbuka*, *jěsěn*, *kòkoš*, *kòlac*, *korìto*, *krăva*, *kũća*, *lăn*, *lăž*, *léglo*, *măst*, *něrast*, *răž*, *rũka*, *sědlo*, *snöp*, *vrìća*, *zĩpka*, *zòra*, *žětva*, *žřvan*, *žũč* itd. Zanimljiva je riječ *vlăsi* koja se često pojavljuje u raličitim fonološkim varijantama u mnogih čakavaca i kajkavaca, ali i u pojedinih štokavaca. U značenju se 'pepeo' kaže imenica *pěpel*, dakle s očuvanim finalnim *l*, a taj je oblik poznat i drugim hrvatskim govorima pored *popel*, ili se pak javlja leksem *lug/luh* i slično. Stari glagol *iskat(i)* povezuje sva tri hrvatska narječja, pa i u Srednjemu Lipovcu narod rabi oblike *iščemo*, *išču* itd. Zabilježen je leksem *gvôžže*, koji je dosta proširen i drugdje u toj varijanti i drugim varijantama, dakle nema leksema tipa *želežo*. Stariji narod kaže *rabòta* 'posao, rad', a ta je imenica proširena na slavenskome području. Vrijedno je ovdje spomenuti i imenicu *kòleso*, koja se danas ne govori često (usp. Ivšić, 1913, 239).

Orijentalizmi^[7] su dosta prošireni. Naime, „višestoljetna vladavina Osmanskog imperija na jugoistoku Europe, koja je zahvaćala i dijelove hrvatskog teritorija (npr. Slavoniju i dio Dalmacije), ostavila je brojne tragove u mnogim hrvatskim dijalektima i/ili govorima, posebice štokavskoga narječja, pa su oni manje ili više vidljivi i u hrvatskome

[6] Pojedini se leksemi iz govora Srednjega Lipovca, ponajprije primljene riječi, uspoređuju s podudarnima iz drugih štokavskih sustava, bližih ili daljih. Korištena je sljedeća građa: za govor Siča *Sičanske riči* Emine Berbić Kolar i Ljiljane Kolenić, za govor Podravske Podgajaca *Rječnik podgajackoga govora* Marije Znike, za govor Monoštora *Bile riči*. *Rječnik govora Monoštora* Marije Šeremešić, za govor Golubinaca *Zaboravljeni rječnik*. *Govor golubinačkog kraja* Ilije Žarkovića, za govore bačkih Bunjevaca *Rečnik bačkih Bunjevaca* Marka Peića, Grge Bačlije, Josipa Bajića, Suzane Kujundžić Ostojić i Dragoljuba Petrovića, za govor Lovinca *Lovinac jučer, danas, sutra*. *Studija o životu, običajima i govoru* Mile Japunčića, za govor Jasenica *Rječnik govora sela Jasenica* Ivana Bucića, za govor Popovića *Rječnik sela Popovića* Nikole Tokića i Ivana Magaša, za govore Sinja i Cetinske krajine *Sinjanje* Joška Kontića i slušatelja Hit radija, za govor Studenaca *Studenacki rječnik* Ivana Babića. Sve su jedinice navedene u popisu literature, a ovdje se neće zasebno navoditi da se tekst suviše ne opterećuje.

[7] Pod tim se nazivkom ovdje misli na riječi iz turskoga, arapskoga i perzijskoga.

standardnom jeziku“ (Pranjković, 2002, 16). U značenju ‘klupko konca ili vune’ Lipovčani kažu orijentalizam *kañura*, a isti se lik s istim akcentom govori u Sičama i u Monoštoru. U dijelove se tkalačkoga stana ubraja termin *masūr* ‘kalem’ koji je ovjeren i u sičanskome govoru, dok je varijanta *mòsur* registrirana u podgajačkome i monoštorskome, a *mòsur* u bačkih Bunjevaca. Sičani i Monoštorci kazuju *erènda* u značenju ‘ribež’, Lipovčani pak *rènda*, a bački Bunjevci *rènda*. Zanimljiva je riječ *misiräča* ‘bundeva’, balkanski turcizam arapskoga podrijetla, kako to bilježi Skok. Ovamo ide imenica čirjāk koja pokriva značenje ‘svijećnjak’, a jednako glasi u Sičama. U Monoštoru dolazi *čirāk*, u Golubincima i naseljima bačkih Bunjevaca *čirāk*, dok u Podravskim Podgajcima *čirjak* označuje ‘čir, prišt’,^[8] a *čirāk* je ‘svijećnjak’. Zasnjeđen je oblik *pènžer*, koji je dosta proširen: *pènžer* u Podravskim Podgajcima, *pénžer* u Golubincima, *pènžer* u Monoštoru, *pènžer* i *pènžera* u naseljima bačkih Bunjevaca, *pènžer* u Sičama, *pènžer* u Studencima, *pènžer* u Jasenicama, *pènžer/pènžer* u Popovićima, *pènžera* u Lovincu. Riječ je *avlija* u značenju ‘dvorište’ frekventna u opserviranome govoru, a ovjerena je s istim akcentom u Sičama i Podravskim Podgajcima za razliku od Golubinaca, naselja bačkih Bunjevaca, Popovića, Studenaca i Lovinca gdje se čuje kratkouzlazni akcent na prvome slogu: *àvlija*. *Kalàuz* je ovdje ‘pomagalo za otpiranje brava, otpirač (univerzalni)’, a tako se govori u Sičama, Golubincima i Studencima, te u Monoštoru koji ima drukčiji akcent: *kalàuz*. Bački Bunjevci imaju dublete *kàlaūz* i *kàlaūz*, a Sinj i Cetinska krajina također imaju taj leksem, i moguće je pretpostaviti njegovo akcenatsko stanje.^[9] Značenje ‘dio opreme za upravljanje konja u kretanju, uzda’ nosi imenica *kajási*. U Podravskim se Podgajcima sreće *kàjas*, u Sičama *kajās*, u Golubincima *kàjāsi*, u Monoštoru *kajāsi*, u naseljima bačkih Bunjevaca *kajās*, u Popovićima u ženskome rodu *kajase*. ‘Povodac, ular’ ovdje je *ulār*, u podgajačkome dolazi s protezom pa glasi *vùlār*, u popovičkome, studenačkome i u bačkih Bunjevaca *ùlār*, a isti se leksem govori u Sinju i Cetinskoj krajini. U Srednjemu se Lipovcu rabi riječ *testèra*, a označuje ‘vrstu oruđa za rezanje drva, pilu’. U Sičama je evidentirano *testèra*, jednako kao u Podravskim Podgajcima, a

[8] U podgajačkome su govoru *č* i *ć*, odnosno *ž* i *ž* izjednačeni u glasu srednje vrijednosti. Bilježi se *ž*, ali u rječničkome pokladu *č* označuje glas srednje vrijednosti, pa tako i ovdje.

[9] U knjizi *Sinjanje* nisu bilježeni akcenti.

u Popovićima *testèra*. ‘Vrsta debljega pokrivača, poplun’ pokriva leksem *jòrgan*, kao što je to u Sičama i među bačkim Bunjevcima, dok Podravski Podgajci imaju drukčiji akcent: *jòrgān*. Za značenje ‘potkrovlje’ Lipovčani kažu *tàvan*, a često je tako i drugdje: *tàvan* u Sičama i Monoštoru, *tāvān* u Podravskim Podgajcima, *tàvan* među bačkim Bunjevcima, u Popovićima i Studencima. U značenju se ‘ručnik; ubrus’ govori imenica *peškīr*, a isti je oblik i akcent registriran u sičanskome govoru dok je podgajačka varijanta *pěškīr*, a popovička i studenačka *pěškīr*. I bački Bunjevci kažu *pěškīr*. Govor Srednjega Lipovca ima *fèner*, jednako kao Golubinci i Jasenice, Siče imaju *fèner*, a Podravski Podgajci *fīnēr*. Orijeentalizam *satàra* označuje ‘vrstu mesarske sjekire’. Isti je akcent evidentiran u Sičama, dok mjesta bačkih Bunjevaca, Lovinac i Studenci imaju novoštokavski akcent *sàtara*. Leksem je čorba dosta frekventan, pa Lipovčani, Monoštorci, Lovinčani i bački Bunjevci kažu *čòrba*, Podgajčani *čòrba*, Studenčani *čòrba* i *čòrba*. U lipovačkome se govoru sreće imenica *èkser* u značenju ‘čavao’, kao i drugdje: *èkser* u Sičama i Studencima, *ěksēr* u Podravskim Podgajcima, *ekser* na sinjskome području. Lipovačka, sičanska, podgajačka, popovička i studenačka imenica *krěč* nosi značenje ‘vapno’, a tako je i među bačkim Bunjevcima. Značenje ‘plitka posuda za pečenje (u pećnici)’ pokriva imenica *tepsīja*, jednako kao u Sičama. Golubinci, Lovinac, Jasenice i Studenci imaju *těpsija*, a interesantan je lik *tepcīja* koji se pojavljuje u Monoštoru, kao i *těpcija* među bačkim Bunjevcima. ‘Vrhnje’ je *kājmak*, u Sičama *kājmak*, a u Podravskim Podgajcima *kājimak*. Poznata je riječ *čòban* ‘čuvar stada; pastir’ koja nastupa u sičanskome, podgajačkome, lovinačkome, jaseničkome, popovičkome te studenačkome, ali i u govorima bačkih Bunjevaca. U Srednjemu je Lipovcu zasvjedočen oblik *menžūša* u značenju ‘naušnica’, koji je veoma proširen: *minžūša* i *menžūša* u Sičama, *menžūša* u Podravskim Podgajcima, *mīnžūša* u Jasenicama i Lovincu, *mènžūša* u Popovićima i u naseljima bačkih Bunjevaca. Zanimljivi su podatci iz Studenaca gdje se govori *mīnžūša* i *mènžūša*, ali i romanizam *rěčina*. ‘Vjenčani prsten’ nosi naziv *būrma*, kao što je to u Studencima, dok Popovići i mjesta bačkih Bunjevaca imaju drukčiji akcent: *būrma*. *Čuprīja* je ‘most (ob. manji)’ i ta se akcenatska varijanta koristi u sičanskome, monoštorskome i podgajačkome dok golubinački govor i govori bačkih Bunjevaca imaju drugačiji akcent: *čùprija*. Govori se *šámija* za ‘tanki rubac koji se ob. nosi ispod marame’.

Podravski Podgajci ovdje imaju stariji akcent *šāmija*, a Studenci jednak onomu u Srednjemu Lipovcu. Među orijentalizme ubraja se i *bùbrig*, imenica poznata mnogim hrvatskim govorima. Ovamo idu i mnoge druge riječi poput *čekić*, *čizma*, *čošak*, *žigirica*, *komšija*, *rakija*, *sirće* itd.

Germanizama je u lipovačkome govoru također znatan broj. „Nedvojbeno je činjenica da je utjecaj njemačkoga jezika na hrvatski bio dugotrajan i velik. Hrvatski je bio u intenzivnom kontaktu s njemačkim tijekom stoljeća susjedstva i političke zajednice. Većina je germanizama posuđena u 18., 19. i 20. stoljeću s pojmovima kulturne nadgradnje i predmetima industrijske civilizacije. Veliki dio tih germanizama danas ima status regionalizama i arhaizama“ (Turk, 2006, 426). U germanizme se uključuje proširena riječ *firanga* ‘zavjesa’. Ista se varijanta govori u Podravskim Podgajcima, u Monoštoru se čuje *firangla*, u Golubincima *firāngla*, u Sičama *firańga*, u Lovincu *virange*. Bački Bunjevci imaju *firānga* i *virānga*. U govoru je Srednjega Lipovca zastupljen glagol *ėklat* sa značenjem ‘kukičati’, koji je također ovjeren i šire, npr. *ėklat u Sičama*, *ėklati u Podravskim Podgajcima i Golubincima* itd. *Grunt* je imenica koja označuje ‘posjed, imanje’, a u tome se značenju i obliku ili ponešto drugačijemu pojavljuje i u drugim govorima: *grunt* u Sičama, Monoštoru, Podravskim Podgajcima, Jasenicama i mjestima bačkih Bunjevaca, *grunt* u Popovićima, *grunat* u Lovincu. U opremu konja i kola ulazi termin *vagir* sa značenjem ‘poprečna motka na kolima (za koji se veže konjska orma), ždrepcanik’, a isti je oblik i akcent ovjeren u Sičama. U Podravskim je Podgajcima zabilježeno *vāgir*, u Popovićima i Jasenicama *vāgir*, na sinjskome području *vagir*, u Studencima *vagiri*. U Srednjem je Lipovcu, Sičama i Podravskim Podgajcima evidentirana pojava *flāša*, dok Popovići imaju *vlāša*, a Studenci dublete *flāša* i *vlāša*. U opserviranome je govoru zabilježeno *sūvi krūv* u značenju ‘dvopek, prepečenac’, a gdje se kaže i germanizam *cvibok*, kao što je to u Sičama i Podravskim Podgajcima. Bački Bunjevci imaju *cvibak*. Značenje je ‘talog (npr. crne kave)’ pokrila imenica *sōc*, što je registrirano i u sičanskome govoru. Lipovčani kažu *šnājder* (i *šnājderica*) u značenju ‘krojač’, a ta se riječ čuje i drugdje: *šnājder* u sičanskome, podgajackome i monoštorskome, *šnājder* u golubinačkome, *šnājder* u jasičankome i studenačkome. *Štōf* je ‘vrsta deblje tkanine’, a isti je oblik u upotrebi u Sičama i Studencima. Za značenje ‘pregača’ ovjeren je germanizam *fertun*.

Tako je i u Sičama, za razliku od Podravske Podgajaca gdje je *pregäča*. U nizu je naselja zabilježeno *mòler* 'ličilac': u Srednjemu Lipovcu, Sičama, Podravske Podgajcima i Studencima. Bački Bunjevci kažu *mòler*, dakle s kratkouzlaznim akcentom. U golubinačkoj građi nema te imenice, ali je evidentirano *molèràj* u značenju 'zidni ukras, šara'. Leksem *šùster* pokriva značenje 'postolar', a jednaka se varijanta govori u Sičama, Podravske Podgajcima, Monoštoru, Golubincima, Jasenicama i Studencima, kao i na sinjskome području. *Šùster* kažu bački Bunjevci i Lovinčani, a u Popovićima je zabilježena varijanta *šùšter*. U značenju 'pećnica' nastupa leksem *rérna*. I u Sičama i Monoštoru kazuju *rérna*, u Podravske Podgajcima *rèrna*, u Golubincima dublete *rèran* i *rérna*. Glagol se *špàrat* u Srednjem Lipovcu, Monoštoru i Studencima pojavljuje u značenju 'štedjeti', dok Jasenice i Golubinci imaju pun infinitiv *špàrati*, jednako kao i Podravski Podgajci u kojima je i brzi akcent: *špàrati*. U sferu alata ulazi termin *kràmp* koji označuje 'pijuk, trnokop', a najviše se rabi pri krčenju. Istu riječ poznaje sičanski i studenački govor. Lipovčani kažu *špòret*, a leksem je u različitim varijantama dobro zastupljen i u drugim govorima: *špóreń* u Monoštoru, *špòreń* u mjestima bačkih Bunjevaca, *špòret* u Podravske Podgajcima i Jasenicama, *špòret* i *špàret* u Studencima. Srednji Lipovac ima akcenatske varijante *frùštuk/frùštuk* 'doručak', Podravski Podgajci i Monoštor *frùštuk*, Golubinci *frùštuk*, Siče *fròštuk*. Sačuvala se riječ *rèšt* u značenju 'zatvor, tamnica'. Tako se govori i u Studencima, a u Lovincu je ovjereno *rèšta* i *rèšt*. Interesantan je lipovački lik *rìna* u značenju 'žlijeb, oluk' koji se govori i u Sičama.

Nađe se i pokoja riječ iz mađarskoga jezika jer su „Hrvati i Mađari bili u višestoljetnom izravnom dodiru i to od kraja 9. st., kad Mađari naseljavaju panonsku nazinu, a od 1102. godine punih su osam stoljeća živjeli u istoj državnoj zajednici“ (Turk, 2006, 429). Lipovčani imaju *ãm* u značenju 'dio opreme za uprezanje konja u kola, konjska orma'. U Sičama je, Monoštoru, Podravske Podgajcima, Studencima i među bačkim Bunjevcima registrirano *âm*, a Popovići imaju kratki akcent *àm*. U hungarizme ide i *válov* 'korito u koji se polaže hrana životinjama (ob. stoci)', a govori se i drugdje: *válov* u Monoštoru i Golubincima, *válov* u Sičama i Podravske Podgajcima.

Romanizmi su rjeđe ovjereni. Primjerom je *bukàra* ‘krčag, vrč’, a ta je riječ prisutna u nizu govora: *bukàra* dolazi u Sičama, Podravskim Podgajcima i Monoštoru, a kratkouzlazni akcent, dakle *bùkara*, očekivano u Lovincu, Jasenicama, Popovićima i Studencima. Zanimljivo je da kod bačkih Bunjevaca *bùkara* znači ‘pijanac’.

U nastavku se popisuju riječi iz pojedinih semantičkih sfera^[10] u govoru mjesta Srednjega Lipovca:

– **kuća, dijelovi kuće i okućnica:**

avlija (‘dvorište’), báža uz đimnák, bùnar, críp, čà že uz sàže (‘čađa’), còšak, gréda, kapláje (‘sljeme’), krèč, kròv, kùca, listve, pènžer (‘prozpr’), plòt, pòd, präg, rîna (‘žlijeb, oluk’), sòba, strîja (‘streha’), taràbe (‘drveni plot’), tàvan, trîm, vràta, zágon (‘zahod’), zîd;

– **(stara) kuhinja, predmeti u kuhinji i pripremanje jela:**

bukàra (‘krčag, vrč’), cidîlo, čàša, čàšica, flàša, ìskra, kašîka uz žlica, korîto uz kopàna, kuvàča, lívak, lònac, nòž, ògñišće, pèpel, plèj, razvijalo (‘valjak za tijesto’), rênda (‘ribež’), rešèto, sîto, sùže, šéfîa (‘zaimača’), šîbice, šîrajzlin uz òžeg (‘žarač’), šòlica (‘šalica’), tañûr, tàvica, vàtra, vilica, zdîla, žéra (‘žar’), žerávka (‘komadić žara’), žmàk (‘starinska krpa za pranje suđa’), žîvañ;

– **namirnice, jela, dodatci jelima i pića:**

bìber, bràšno, čórba, čvárak, govèdina, kàfa, kàjmak, kobasîca, krmenádli (‘kotlet’), krmètina (uz novije sviñètina), krù, krvenàča (‘krvavica’), kvásac/kvàsac, ladetîna, makaróne (‘tjestenina općenito’), mâst, mēso, mlíko, pećenka, pîrinč (‘riža’), pîta, rizánci (‘vrsta tjestenine’), rúćak, sîr, sîrce (‘ocat’), sîrutka, sòc, sòl, sòs, šèker (‘šećer’), telètina, tîsto, trgánci (‘vrsta tjestenine’), večèra, víno, zéjtin (‘ulje’), žgàncì;

[10] Svrstavanje se riječi u pojedine semantičke sfere ne može uvijek izvršiti s potpunom preciznosti. Određeni se termin, naravno, nekada može odnositi na više sfere.

– drugi predmeti u kući:

ãmper (‘vedro, kabao’), ÷irjãk (‘stalak za svijeću, svijećnjak’), feñer, firanga (‘zavjesa’), jãstuk, jòrgan (‘vrsta debljega pokrivača, poplun’), kãuč, ključ, krèvet uz pòstela, mètla, mìšafli (‘lopatica za smeće’), òklica (‘stolac bez naslona, hokl’), ormãn (‘ormar’), pégla, pèriña, peškír, pìpà, safün (‘sapun’), stòlac, stòlnak, svíca/svíčã, špòret, trpèza uz rjeđe stòl, zìpka;

– odjeća, obuća, tkanine i modni dodatci:

bûrma (‘vjenčani prsten’), cipèla, ÷ižma, ÷orãpa, dãmast (‘vrsta tkanoga platna’), fèrtun (‘pregača’), žèp, kadífa (‘vrsta mekane tkanine, baršun’), kãiš, kríla (‘podsuknja’), lãče, lãjbek (‘prsluk’), marãma, menžúša, obòjak (‘ovoj od krpe za noge koji se rabi u poljodjelskim radovima’), opãnak/òpanak, oplècak (‘vrsta ženske kraće košulje’), pãmuk, p̀rstèn, pùce, rubína (‘košulja’), šãjtòf (‘novčanik’), šãmija (‘tanki rubac koji se ob. nosi ispod marame’), šãv uz sãšiv, šešír, špãnga, štòf (‘vrsta deblje tkanine’), šùferica (‘krpa koja se stavlja na noge (mjesto čarapa)’), tàška, ùsnìv (‘vrsta platna’), vèl, žnìravac (‘vezica na cipelama’);

– psihičke i fizičke osobine i karakteristike:

bògat, bòlestan, dèbel, dõbar, gãdan, jãk, krúpan, lín, líp, mlãd, nìzak, pãmètan, pòšten, pùst (‘nemiran, zločest’), sít, slãb, srètan, stãr, vèsel, visok, žãlostan;

– ÷ovjek i dijelovi tijela:

bèbã (‘zjenica’), bèdro, bùbrig, ÷elo, ÷ír, dlãn, glãva, glížãn, gnòj, gùbica uz ùsnica, jèzik, kolìno, kòšel (‘kraljeznica’), kòža, křv, kùk, lãkat, léža, licè, mazúlac (‘prišt’), mòzak, nìdra, nòga, nòkat, òbrva, òko, pãmèt, pãzuo, plèca, p̀rsa, p̀rst, ràme, rèbro, rùkã, sise, slezèna, slípe òci (‘sljepoočnica’), tìlo, tìme, ùsta, ùvo, vlãsi, zátílak, zùb, želùdac, žùč, žùl;

– obitelj, rodbina, rodbinske veze i odnosi:

bãka, brãt, cùra, ÷elãde, ÷íča (‘stic’), ÷òvek/÷òek (‘muž’), ÷èr uz ÷í, dãda uz dãdò (‘otac’), díd uz dída (‘djed’), díte, dítešce, dïver, ìme, jètrva, mãca (‘maćeha’), mãma uz mãter, mladíć, mòmak, nècak, obítel, pãr (‘vršnjak’), paríca (‘vršnjakinja’), pášo (‘pašanac’), prezìme, ròdbina

(kaže se i rôd), sèstra, sîn, snàja, stríc, svèkar, svèkrva, tètäk, ùja uz ùjak, ùnuk, zàova uz zàuva, žèna;

– **vremenske prilike i prirodne pojave:**

dân, dŭgä, gr̃mit, grôm, kîša, ladovîna, ledenîca (‘tvorevina nastala zaleđivanjem vode koja se cijedi, siga’), màgla, mìsec, mläžak, múña, nèvrime, nôc, òblak, pŭn mìsec, púvat, snîg, srîš (‘inje’), sŭnce, vèčer, vîtar, vríme, vručîna, zòra, zräka, zvîzdä;

– **vrt i povrće:**

bârča (‘vrt (ob. za povrće)’), bìli lük (‘češnjak’), bòb, cèler, grä, jäbučica (‘rajčica’), kěl, krästavac, krömpîr, kùpus, lük, màuna, misiräča (‘bundeva’), mřkva, papřika, rîn, rîpa, rötква, saläta, trîšnévac (‘vrsta graha’);

– **ratarstvo i prerada žita:**

batúrak/batüräk (‘kočanj, okomak, kukuruzni klip kad se skine zrnje’), brázda, grédel (‘središnji dio pluga’), gúvno,^[11] jèčam, kläs, klîp, kùruz uz kukùruz, lèmeš (‘nož na plugu, lemeš’), mlîn, pèrušina (‘listovi koje se skinu s kukuruznoga klipa’), pläst, pòžet, rāž, sîno, snöp, vîle, vodîr, vršit, zòb, zřno, žètva, žito (‘pšenica’);

– **zemlja, obrađivanje zemlje i poljodjelski radovi:**

čaîra (‘livada’), žŭbre, gräbîe, kòla, kòlac, kòpat, kòsa, kòsit, krämp (‘trnokop, pijuk’), lopäta, meköta, mèža, motîka, nädnica, òrat, pognòjit, presädit, ròvica (‘vrsta alatke za obradu zemlje’), sijäča (‘oruđe za sjetvu sjemena’), sîjat, zgřtat, zubäča (‘drljača’);

– **drveće, voće i grmlje:**

bàgra (‘bagrem’), báza (‘bazga’), bistrîca (‘vrsta šljive’), brîska, brîst, crlènka (‘vrsta šarene jabuke’), crnîka (‘vrsta šljive’), čèmpres, diña, dřvo, dùd, dùña, gräbar, grána, gròzd, grözže, jäbuka, jägoda, ječmënka (‘vrsta rane kruške’), jéla, jézgra, koščîca, kožära (‘vrsta zelenkaste jabuke (dugo

[11] Rijetko se govori jer tamo nema gumana.

može stajati)'), kupina, liskà (plod je lišnak), Íubenica, Íubeničarka ('vrsta okrugle, slatke kruške'), òra, òskoruš, otéla ('vrsta grožđa'), pãní, rãst, rùška, smřka ('smreka'), šířka ('vrsta bjelkaste jabuke kiselkasta okusa'), šlíva, říkva ('vrsta kruške'), topòla, trřšna, třs, vòčka, vr'ba, žír, žòčka ('vrsta kiselkastije kruške (ob. za rakiju)');

- biljke i cvijeće:

bòsilak, brělan, cvíce, dítelina, kadífa ('vrsta ukrasnoga cvijeća'), kòmorač, kòpra, kopriva, lãn, rúža;

- ptice i perad:

br'lak ('čvorak'), dřvoklun ('dijetao'), gölub, grëben ('mesnata izraslina na glavi živine, krijesta'), gùska, kóbac ('vrsta ptice grabljivice'), kòkoš, kòpun ('pjetao'), kvòčka, lásta, pátak, pãtka, pìle, pùra, róda, sòjka ('šojka'), sòkol, srãka, štiglic ('češljugar'), tìca, vrãna, vrëbãc, žúna;

- domaće životinje:

bika, cúko/cúkò, jãne, jãrac, jãre, kobila, kòń, kòza, krãva, krmãča, kùja, mãčka, magãrac, magãrica, mãrva, mùla, nërãst, óvca, prãse, ščëne, tèle, vòl, ždríbe;

- divlje životinje, kukci, nametnici i ostali:

bílňača ('vrsta nametnika koji se uvlači u robu i ugriza'), bùva, cřv, čëla, glísta, gùšcer, jëlen, jëž, kíšňak ('daždenvjak'), komárac, křt, lëmã ('štetočina na pšenici, ječmu i zobi, žitna pijavica'), lëptir, lišica, mëdvid uz médo, mřš, mólac, mrãv, mřmak ('rovac'), mùva, òsa, párac uz párcov ('štakor'), pãuk, pilíš ('krpelj'), pùž, slípi mřš ('šišmiš'), strřen, svílac, vãš ('uš'), vřverica, vùk, zëc;

- zemljište i teren:

bãcür ('vir'), bandéra uz stùp, brdo, bríg, crnìca, crvenìca, ćupřija ('most'), dól, ìlovača, ìzvor, jarùžica ('lokva, barica'), kaľùža ('tlo puno kala, masa blata i vode'), kãmen/kãmën, mòre, òtok, písak, planina, pòle, pòtok, tãlas, vř, zëmía;

– **crkva, vjera, crkvene pobožnosti i blagdani:**

Bàdńak, Bezgrěšno začéce, Biblija, blàgosov, blagosòvit, došášće, Dòvi (‘Duhovi, Pedesetnica’), fràtar, Gójspa, grī, kapéla, kapelān, korīzma, krīž, kršćéne, lemōjzina (‘milodar (u crkvi)’), mīlosrže, mīsa, molītva, očenáši (‘krunica’), oltār, pàklo (‘pakao’), pólnočka, pòp, pòst, pričest, rāj, sāmostan, svēti Lûka, svēti Mārko, svēti Blāž, svetkòvina, tórań (‘zvonik’), Ŭskrs, vrāg;

– **zanimanja, zvanja i službe:**

brīco, bŭrar (‘bačvar’), čòban, dòktor, kòsac, kŭvar, loncokŭpar (‘onaj koji krpa probušene limene sudove’), lŭgar, mājstor, mēsar, mōler (‘ličilac’), oficīr, súdac, šègrt, šeširžija, šnājder (‘krojač’), šnājderica (‘krojačica’), šŭster (‘postolar’), tēsar, trgòvac, učitel’ (‘nekoć mēštar’), žāndār;

– **zanati i narodne radinosti:**

čèkić, čònak (‘dio tkalačkoga stana, čunak’), dúbit, èklat, èkser, glitò (‘dlijeto’), grèbēn (‘vrsta oruđa sa zupcima kojime se grebena konoplja ili vuna’), igla, kañŭra (‘klupko konca ili vune’), kèfa, klíšće, klubárak (‘klupko’), kònac, mākía (‘vrsta noža s dvjema ručkama za rezbarenje’), masŭr (‘dio tkalačkoga stana’), náprstńak, nīt, opšivat, prèst, prèža, ručica (‘vlakno’), sašit, satāra, sikīra, stān, škāre, špēnadli (‘pribadača’), štrīkat (‘plesti’), tēslic (‘vrsta oruđa za ravnanje drva’), testēra (‘vrsta oruđa za rezanje drva, pila’), ũdit, vītal (‘vitlo’), vretēno, zīxerica;

– **ustanove i prostori:**

apotéka, bólnica, pījac (‘tržnica’), rěšt (‘zatvor, tamnica’), škòla.

ZAKLJUČAK

Govor se mjesta Srednjega Lipovca u Općini Nova Kapela u Brodsko-posavskoj županiji pridružuje slavonskomu dijalektu, njegovu posavskomu poddijalektu. Ovaj govor sve do 2020. nije bio zasebno opisan, kada je objavljen Galovićev članak *Govor Srednjega Lipovca (pored Nove Kapele)* u kojemu su detaljnije iznesene njegove fonološke i morfološke značajke, i kojemu su pridodani vrijedni ogledi govora. U ovome se radu,

pored temeljnih fonoloških i morfoloških značajki, izdvajaju pojedine posebnosti lipovačkoga govora na leksičkoj razini te se uspoređuju i s drugim štokavskim sustavima – bližima i daljima. Ovjeren je niz riječi iz praslavenskoga leksičkoga inventara, obilat broj riječi orijentalnoga postanja, germanizama, a manji broj riječi i iz drugih nanosa. Uzevši u obzir činjenicu da je leksik pojedinoga govora najfluidnija jezična razina, ali i činjenicu o izumiranju izvornih govornika, migracijama, drugim novijim utjecajima i sl., bilo je važno registrirati, proučiti i zapisati sadanje leksičko stanje.

OGLEDI GOVORA

PROGUTANA ŠLJIVA (govornica rođena 1957.)

Bila je jáko pūstā. Naprāvila je vĕliko zlò. Āšli smo skūplāt šlīve i òna ti je, mòlim te, mĕtla sĕbi šlīvu nèku mālu, zgúrala ù nos, u nòzdrvu, i štā ćeš sàda... Mòraš íc sa nesrĕcom ù Brod. Nĕ znam já zāšto mī nísmo ĩšli nèkud bliže, a vālda nīje bìlo bōlnīce. Mī, mòlim te, zaprĕgnemo volòve i kòla i u Kapĕlu nā vlak. Dok mī dòšli do Bròda vlākom i kod dòktora, òna šlīvu progūtala. I dōjde òna kod dòktora, tōg dòktora zā nòs, i òn ti nój vīdi nòs i òn káže nój: „Jĕ, dīte, pa nĕmaš tí ništa u nòsu.“ A òna káže: „Znām, dòktore, já šlīvu progūtala“. Kakò sam já nū istūkla... kad je òna dòšla kùci, já sam nū istūkla sa šībom. Já kážem: „Pa zāšto mi nīsi rĕkla?“ Onā je jòš progūtala šlīvu prije Kapĕle... prije Kapĕle! Ali káže – tīla se vòzit u vlāku i tīla vīdit Bròda. Bāš je... vīdiš... i sād je òna tàka. Dicā su joj krāsna, a òna nīkaka... nīkaka! Jòš smo tolike nòvce, zādne nòvce dāli za vlāk.

KUĆARI (govornica rođena 1937.)

Sīnovi su ženīli... nèko je ĩmo pūno sinòvā. Ženīli su se, ònda jĕsu sinovīma prāvili po jĕdnu zgrādu, tò su se zvāli kućārī. Ònda svāki je ĩmo svòje sòbe. Vīdiš preko pūtā, vīdi se māla zgrāda... tūd ĩmaju trī kućārā, tō su bìla trī sīna, svāka je mlāda ĩmala svōj kućār. I tō se nī ložīlo, mlāde su spāvale u zdĕno, mlāde su u zdĕno spāvale, nĕma cĕntralnoga ni pĕci. Ako dōjde da je trūdñā, da rōdi, ònda prelāzi u sòbu spāvat, med drūge, med svĕ drūge.

BADNJAK (govornica rođena 1937.)

Bãdnák je vèlika pòst, tò je vèlika pòst. I tò se znà da jídeš skòro ništa do večëre. Màlo něšto pregríze se i tò. Svì se mòraju òprat, svì se presvùc, svì bìt čisti, urèdni. I mètne se stòlnák na trpèzu. Mètne se bìli stòlnák. I gãzda døjde, donèse, zavěže slàmu u poňavu bìlu i otvòri vràta, donèse. Svì čekaju... držè žita i zamíšanoga u vèliku, mì smo zvàli prímira, tò je bìlo dřveno, smòtano... vèliko dřvo udùbito, tò su bìle prímire. I gãzda døjde i káže: „Fàlen Īsus i Marĳja, čestítam vam Bòžic, Isùsovo porožénè!“ A báka ili dìd, kò je najstarĳji, pĳta: „Štà nòsiš?“ A òn káže: „Mĳr i blàgosov, zdrávle i vesélè!“ I dica posĳpaju něga sa žitòm i tò što je namíšano bìlo – zòbi, jècma... u svàkoj kùci bìlo svèga. Ònda se klèkne, svì klècat, i svíca se zapàli i mòli se. Ònda se izmòli Ânžeo Gospòdñi, Isùsu i Marĳji i svètom Josĳpu i vèc se nabròji svàšta... i za kùcnu srècu i svàšta se nabròji, i za pokòjne, svè, svè se tò mòra na klèčéc izmòlit. Na slàmi klècat! Ònda se slàma kad se je mètla, ònda se je stòlnák dìgo i prekrízilo se slàme, i mètla se lemòjzina... od slàme se naprãvi krĳž, i mètnu se nòvci. Na pòl trpèze. I stòlnák... tò stojĳ pòkrito. A svícã níje gorĳla u čirĳakù, ni u ničem, nego u žitu. Mètne se u šòlicu žito, svèga se namíša. Ònda se u tò zabòde svíca. Ònda... sãd su se svì izmòlili i dìgli se, ònda gãzda ufãti tũ svícũ i okrène nãopãko, da se ugãsi. Svícũ okrène i zabòde u tò žito i u tò svè namíšano. Ònda òn izvãdi i vĳdi kòlko se pofãtalo žita, kòlko kukurùza, kòlko zòbi, ònda će tòlko bìt grãnica... jer žito se mètalo u granice. Òn pobròji kòlko će bìt tĳju grãnica... Ònda na pòlnočku, i tò nĳma pòlnočke u našem sèlu vèc u Matíceviće, preko dvã brãda smo prelãzili, pĳšice, sa feñèrima ĳšli. ĳšlo se (je). Nĳje se ĳšlo òkolo. I tò ako je snĳg, propĳti! Kò pĳvi ĳde, tãj propĳti snĳg. I u Matíceviće na pòlnočku, ònda se znã i kòlo zaĳgrat ĳza pòlnočke. Pĳvale su se svète pĳsme. A kòlo pòtla(m) mìse. I døjdemo kùci. A tò vèc bùde i trĳ sãta. Ònda se màlo odpãva, jùtrom se dĳgni, òpet se mòra mòlit za frùštuk. Ònda je za frùštuk bìla ladetĳna i pečénka i... vĳna ĳmala svãka kùca, tò nĳ fãlilo nĳgdi. A rùcak se je kùvo na Bòžic òpet nãnovo. Rùcak se kùvo: i čórba i sãrma i sòs se prãvio i rĳn sa mĳsom. Mĳ smo zvãli svĳtak sarmĳ... kĳseli kùpus i u kĳseli se kùpus mãtala. Mlivĳno mĳso, ili izrĳzano nòžĳm, rĳzalo se nòžĳm i mètalo se u tò lùka. I pirinč. I tò se skùvalo.

LITERATURA

- Babić, Ivan, *Studenački rječnik*, Župni ured Studenci, Studenci, 2008.
- Berbić Kolar, Emina; Kolenić, Ljiljana, *Sičanske riči*, Sveučilište J. J. Strossmayera – Učiteljski fakultet, Osijek, 2014.
- Bucić, Ivan, *Rječnik govora sela Jasenica*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2016.
- Galović, Filip, *Govor mjesta Sonte u Vojvodini*, u Bilić, Anica (ur.), *Šokačka rič 17. Zbornik radova Znanstvenoga skupa «Slavonski dijalekt» s međunarodnim sudjelovanjem* (43–63), Zajednica amaterskih kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2020.
- Galović, Filip, *Govor Srednjega Lipovca (pored Nove Kapele)*, u *Lingua Montenegrina*, 13 (1), 87–106, 2020.
- Galović, Filip, *Leksik govora Sumartina na otoku Braču*, u Ćurak, Silvija; Blažević Krezić, Vera (ur.), *Od Pavlimira do riči šokačke. Zbornik Ljiljane Kolenić* (147–164), Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek, 2021.
- Galović, Filip, *O govoru mjesta Davora (u slavonskoj Posavini)*, u Bilić, Anica (ur.), *Šokačka rič 18. Zbornik radova Znanstvenoga skupa «Slavonski dijalekt» s međunarodnim sudjelovanjem* (135–152), Zajednica amaterskih kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije, Vinkovci, 2021.
- Galović, Filip, *O leksiku svetojurskoga govora*, u *Senjski zbornik*, 46, 325–336, 2019.
- Galović, Filip, *Pogled na govor Monoštora i njegov leksik*, u Bara, Mario; Galović, Filip; Mihaljević, Lucija (ur.), *Etnokulturni identitet Hrvata u Vojvodini: povijesni i suvremeni procesi* (217–233), Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb, 2020.
- Ivić, Pavle et al., *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1981.

Ivšić, Stjepan, *Današnji posavski govor*, u *Rad JAZU* 196 (I): 124–254; *Rad JAZU* 197 (II): 9–138, 1913.

Japunčić, Mile, *Lovinac jučer, danas, sutra. Studija o životu, običajima i govoru*, vlastita naklada, Zagreb, 2016.

Kapović, Mate, *O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu*, u *Croatica et Slavica Iadertina*, 4 (4), 115–147, 2008.

Kapović, Mate, *Povijest hrvatske akcentuacije*, u *Fonetika*, Matica hrvatska, Zagreb, 2015.

Kolenić, Ljiljana, *Slavonski dijalekt*, u *Croatica*, 27 (45–46), 101–116, 1998.

Kolenić, Ljiljana, *Leksik u slavonskom dijalektu – značenjska polja*, u Čutura, Vladan; Šeremešić, Marija (ur.), *O Šokcima je rič. Zbornik radova s međunarodnoga okrugloga stola 2016. – 2018. (235–266)*, Udruženje građana „Urbani Šokci“, Sombor, 2019.

Kontić, Joško i slušatelji Hit radija, *Sinjanje*. Sinj, Hit radio d. o. o. – Grad Sinj – Viteško alkarsko društvo – Županija splitsko-dalmatinska, 2015.

Lisac, Josip, *Hrvatska dijalektologija 1: Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.

Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*, Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, Zagreb – Rijeka – Čavle, 2012.

Lukežić, Iva, *Zajednička povijest hrvatskih narječja*, u 2. *Morfologija*, Hrvatska sveučilišna naklada – Filozofski fakultet u Rijeci – Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, Zagreb, 2015.

Peco, Asim, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Naučna knjiga, Beograd, 1989.

Peić, Marko; Bačlija, Grgo; Bajić, Josip; Kujundžić, Ostojić, Suzana; Petrović, Dragoljub, *Rečnik bačkih Bunjevaca*, 2. dopunjeno izdanje, Matica srpska, Odelenje za književnost i jezik, Novi Sad – Subotica, 2018.

Pranjeković, Ivo, *Hrvatski i orijentalni jezici*, u Botica, Stipe (ur.), *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2001.* (16–28), Filozofski fakultet, Zagrebačka slavistička škola, Zagreb, 2002.

Sekereš, Stjepan, *Areali ikavskog, ekavskog i ijekavskoga govora u slavonskom dijalektu*, u *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 8, 135–144, 1989.

Sekereš, Stjepan, *Klasifikacija slavonskih govora*, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 10, 133–145, 1967.

Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, JAZU, Zagreb, 1971–1974.

Šeremešić, Marija, *Bile riči: rječnik govora Monoštora*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2016.

Tokić, Nikola; Magaš, Ivan, *Rječnik sela Popovića*, Ogranak Matice hrvatske u Zadru, Zadar, 2018.

Turk, Marija, *Hrvatski u kontaktu tijekom 20. stoljeća*, u Samardžija, Marko; Pranjeković, Ivo (ur.), *Hrvatski jezik u XX. stoljeću* (423–447), Matica hrvatska, Zagreb, 2006.

Znika, Marija, *Rječnik podgajackoga govora*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2017.

Žarković, Ilija, *Zaboravljeni rječnik. Govor golubinačkog kraja*, Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 2009.

LEXICAL CHARACTERISTICS OF THE LOCAL DIALECT OF SREDNJI LIPOVAC

SUMMARY

The village Srednji Lipovac is situated in the Nova Kapela municipality in Brod-Posavina County. Here we find a local dialect which belongs to the Old Štokavian Slavonian dialect, i.e., to its Posavian Subdialect. Until recently, this local dialect did not receive the particular attention of dialectologists, so all we know about it are its basic characteristics. In his 2020 study *Govor Srednjega Lipovca (pored Nove Kapele)*, Galović provided a detailed analysis of the phonological and morphological features of this local dialect with a number of accentuated examples. On the basis of the most recent field research, this author presents the lexical characteristics of this local dialect.

Keywords: local dialect of Srednji Lipovac; lexical characteristics; Old Štokavian Slavonian dialect; Posavina Subdialect; Štokavian dialect group